

**AUGUST PI I SUNYER,
PATRÓ DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA**

JORDI MARAGALL

Director General de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Mai no serà prou recordada la tasca universitària dels professors que visqueren sota els esquemes rígids de les universitats espanyoles, regides per la llei Moyano del 1857. Les tres primeres desenes del nostre segle, a desgrat de l'esmoreïment de la vida universitària oficial marquen una fita de vitalitat, d'esperit de renovació i de projectes de futur, protagonitzada per uns pocs professors de la Universitat de Barcelona, entre els quals figura de forma remarcable August Pi i Sunyer.

No és objecte d'aquestes notes aprofundir en aquells anys de lluita tenaç i esperançada. Altres conferencians que han estat elegits per a homenatjar August Pi i Sunyer ben segur n'han parlat o en parlaran. Voldria però assenyalar un aspecte que ens permetrà de situar la figura universitària d'August Pi i Sunyer en les coordenades del moviment universitari català des de començaments de segle fins la dissortada fi de la Universitat Autònoma de Barcelona, pel gener de 1939.

En altres notes i estudis he remarcat que la Universitat Autònoma de Barcelona de 1933 fou fruit de l'esforç de dos corrents culturals, un de català, l'altre nascut al centre d'Espanya. Aparegueren de forma paral·lela, però no coincident, a mitjan s. XIX. La del centre d'Espanya fou protagonitzada pels homes de la Institución Libre de Enseñanza, de la qual fou capdavanter Francisco Giner de los Ríos, deixeble de Julián Sanz del Río i de l'escola kraussista. Cal però assenyalar que Giner de los Ríos fou també deixeble a Barcelona de Xavier Llorens i Barba. Tota la vida en servà un record entranyable. El corrent culturalista català neix a Barcelona amb homes com Milà i Fontanals, Rubió i Ors i Martí d'Eixalà. El signe romàntic i tradicional del grup no fou obstacle perquè la tasca vitalitzadora dels estudis universitaris prengué alguna volada i deixés una empremta que fou després represa pels universitaris del segle XX. No esmento noms perquè ens cal entrar ràpidament en la temàtica estricta d'aquestes notes.

Cal però fer referència als moviments de la Renaixença, del Modernisme i del Noucentisme que, quasi amb un reglamentat torn anaren

prenent el relleu de la vida intel·lectual catalana des de mitjan s. XIX fins a finals de la tercera desena del segle XX.

El 1902 té lloc el primer Congrés Universitari Català. El 1906 el I Congrés de la Llengua Catalana. El 1907 neix l'Institut d'Estudis Catalans i tot seguit van desenvolupant-se els Estudis Universitaris Catalans. El caliu sota les orientacions de Prat de la Riba, va creixent: escoles especialitzades, Institut Psicotècnic, Acadèmia de Ciències Mèdiques i tants d'altres. Tot aquest moviment es produeix no sols al marge de la universitat oficial sinó en contra d'ella. Eugeni d'Ors encapçalava aquesta tendència i no deixava de blasmar la universitat oficial.

Imaginem doncs quina lluita sorda, aferrissada, tenaç i esperançada no sostingueren homes com Jaume Serra Húnter, Tomàs Carreras, Eduard Fontseré, Antoni Rubió i Lluch, August Pi i Sunyer, Pere Bosch-Gimpera i alguns altres que, enrolats en l'escalafó de catedràtics, visqueren l'esmoreïda vida universitària oficial i paral·lelament crearen el clima de renovació. La lluita es produïa en un doble front: contra la inèrcia inoperant del pes burocràtic centralista i contra una intel·lectualitat catalana que deliberadament marginava la universitat oficial.

Es donava però el cas que alguns d'aquells professors que maldaren per revitalitzar la universitat oficial i centralista, participaven també en el moviment culturalista català. No era la primera vegada ni fou la darrera que els catalans lluitadors i militants en la política de redreçament del país hagueren de viure aquella ambigüïtat que els obligava a viure en dos mons tan diversos i fins contradictoris. El seny català permetia a aquells homes passar la difícil maroma entre el pes mort de la inèrcia burocràtica espanyola i l'esperit vivificant del redreçament català.

En aquest clima de lluita i d'ambigüïtat es convoca el 1918 el II Congrés Universitari Català, del qual August Pi i Sunyer fou el president i Josep M. Batista i Roca el secretari. Si del I Congrés del 1902 en sorgí la instauració dels Estudis Universitaris Catalans (que tan gran servei prestaren al redreçament de Catalunya en moments difícils i adversos) del II Congrés en sorgí la Comissió que redactà el primer projecte d'Estatut d'Autonomia Universitària. Ens trobem doncs August Pi i Sunyer en primera línia del foc rupturista. Era el primer intent realitzat des de fora de la universitat oficial, però amb un home com August Pi i Sunyer que s'hi trobava a dins, per a provocar la ruptura de la vella universitat amb la nova, per a lligar la societat amb la universitat, per a integrar esforços, per a bandejar el totorresisme (el tot o res) que tantes vegades ha esterilitzat els projectes de reno-

vació a Catalunya. La vocació universitària i catalanista d'August Pi i Sunyer es posa així de relleu i va perfilant la figura universitària per excel·lència. Ara fixem-nos bé que si al començament d'aquestes notes he fet esment de dues forces culturalistes i universitàries, una catalana, una altra del centre d'Espanya, que contribuïren a promoure la cristallització de la Universitat Autònoma del 1933, cal ara puntualitzar que August Pi i Sunyer es trobava de ple, per convicció, per trajectòria política, per decidida voluntat d'inserció al seu país, en el corrent culturalista català, i ben catalanista i republicà. Aquesta militància inequívoca el conduirà després, quan fou patró de la Universitat Autònoma, a actuacions d'una perfecta coherència amb l'esperit i la política que presidiren la seva vida i els seus actes. La fermesa d'aquesta actitud política i universitària no eren obstacle perquè mantigués lligams d'amistat, amb els homes de Madrid de sector més obert i liberal (Marañón, Pittaluga, Negrín). En el ben entès que el respecte i l'admiració que aquestes homes demostraren per August Pi i Sunyer no modificaren la seva trajectòria de pensament i d'actitud humana, molt més afins a la fluïdesa i l'esperit de finesa francesos que al pensament germanitzant de l'élite del krausisme espanyol. Però els valors humans i científics tendeixen a prevaler sobre les insercions a les línies o signes polítics. I això té efectes favorables precisament en certes accions polítiques, quan aquests homes portadors de valors humans superiors actuen políticament.

Però tornem a la història: el protagonisme d'August Pi i Sunyer en el moviment integrador de valors i signes catalans a la universitat, el conduïren com era lògic a que fos nomenat patró de la Universitat Autònoma del 1933. Era un dels indiscutibles. És sabut que el Patronat es constituí per cinc representants de l'estat espanyol i cinc representants de la Generalitat. El *fair play* que presidí aquells nomenaments determinà que un dels patrons designats pel govern de Madrid fos un català, Antoni Trias i Pujol. I un dels patrons designats per la Generalitat fos una persona del grup de Madrid, Domingo Barnés. Els altres foren: per Madrid, Marañón, Cándido Bolívar, Américo Castro i García Barnús. Per la Generalitat, Pompeu Fabra, Josep Xirau, Joaquim Balcells i August Pi i Sunyer. El Patronat tingué l'encert, acompanyat de la gentilesa dels representants del govern espanyol, de nomenar president Pompeu Fabra i secretari Joaquim Balcells. Això, juntament amb el fet que el rector de la Universitat s'integrés al Patronat (al començament Jaume Serra Húnter i després per dimissió d'aquest i per elecció del claustre Pere Bosch-Gimpera) determinà que el signe català del Patronat fos evident.

No cal ara estendre's massa en el període de discussió de l'estatut universitari. Les tensions que es produïren al Parlament foren dures. Bona part de la intel·lectualitat espanyola de dretes i d'esquerres, des de Rojo Vilanova fins a Ortega y Gasset o Miguel de Unamuno jugaren la carta de l'oposició i defensaren l'establiment a Catalunya de dues universitats: una catalana, una altra castellana. Sortosament prevalgué la tesi de la universitat única, bilingüe.

El Patronat funcionà i funcionà bé. La universitat canvià d'aspecte. S'incorporaren intel·lectuals i científics catalans i es mantingueren bones relacions amb els universitaris de Madrid. Mai com aleshores la presència dels professors de la resta de l'estat espanyol fou tan desitjada i portada a la realitat. Les Facultats de Filosofia i Lletres i Pedagogia i la de Medicina es distingiren en aquest moviment d'obertura i acollida. Però al Patronat les tensions que s'havien iniciat quan la discussió del projecte perduraren. I perduraren, sobretot per la intervenció gairebé obsessiva d'Américo Castro en l'afer del bilingüisme. I en aquest aspecte cal assenyalar que l'interlocutor més freqüent d'Américo Castro fou August Pi i Sunyer. Per a nosaltres, avui, commou llegir les actes de les sessions del Patronat i constatar que els termes de les discussions són del tot semblants als que mantindríem avui, i de fet mantenim a diversos nivells, quan el tema del bilingüisme es posa a debat.

Ja al gener de 1934 Américo Castro inicià els debats. A la sessió del dia 4, sosté que la Universitat Autònoma és positiva quant als aspectes científics i pedagògics. Però ataca el bilingüisme: la força del castellà prevaldrà sobre la moda del català; calen professors castellans perquè els alumnes no s'hi oposin, diu que no hi ha cap criteri de selecció de profesorat per a salvaguardar el bilingüisme (de fet es mira més la qualitat científica que no pas la lingüística), creu que el castellà és imprescindible de dominar-lo en acabar la carrera, altrament l'alumne només hauria de poder exercir en terres catalanes; usar només el català és restringir. Cal una doble direcció: a dues llengües equivalen dues cultures.

August Pi i Sunyer respon amb habilitat i respecte. La tàctica de «sí, però» no exclou la fermesa del seu criteri.

Està d'acord amb el senyor Castro. La redacció de l'Estatut li sembla però, liberal, clara i respectuosa (vegeu article 3er.). Creu que aquest article no s'ha de modificar i que la fórmula de «convivència» (de les dues llengües) no és pas insuficient, com diria el senyor Castro.

Creu que «la nostra realitat imposa el bilingüisme a la nostra Universitat i que en el fons de la proposta del Sr. Castro hi ha alguna cosa en contra d'aquella llibertat: es tracta d'imposar l'ús del cas-

tellà, cosa que és contrària a l'esperit de l'Estatut i que la simple realitat actual a Espanya farà comprendre a tothom el castellà».

L'endemà, 5 de gener de 1934, es reprèn el debat. El Sr. Castro diu que «li sap greu el fet que molts estudiants han hagut d'anar a estudiar a Madrid. No vol que el nucli de l'ensenyament sigui català, el vol castellà. Suposa, però, que per a estudiar a Barcelona cal saber el català».

La resposta d'August Pi i Sunyer no es fa esperar. Diu que moltes classes es fan en castellà (ell mateix en fa una). Cita el cas d'uns hon-garesos que van venir a Barcelona sense saber res més que castellà i que al cap de pocs dies eren capaços de seguir classes en català (Fisiologia, Bioquímica i d'altres).

Opina, a més, el Sr. Pi i Sunyer, que el català és del tot necessari ja que la Universitat és bilingüe. A les proves d'ingrés s'exigeix de conèixer el castellà però també el català, encara que es dóna un termini d'un o dos anys per aprendre'l. Creu que cal saber les dues llengües, però que si se n'ha de triar una, renuncia al castellà.

Pel març del mateix 1934 el Patronat torna a plantejar-se el problema de la validesa dels títols emesos per la Universitat Autònoma, fora del territori català. Nous enfrontaments, perquè Américo Castro insisteix que per a exercir la professió fora de Catalunya cal que el professional acreditat un perfecte bilingüisme. Però August Pi i Sunyer respon amb fermesa: «El bilingüisme ve garantit per l'ensenyament primari i secundari i per les proves d'ingrés a la Universitat.» Argumenta que l'exigència proposada per Américo Castro podria provocar, com a contrapartida, l'exigència del coneixement del català als funcionaris i professionals liberals radicats a Catalunya.

Tot això demostra que en les sessions del Patronat August Pi i Sunyer intervingué amb freqüència i fermesa i defensà el bilingüisme i, en definitiva, el català, d'una forma inequívoca, coherent i decisiva. Notícies verbals que posseïm de testimonis presencials, demostren que en aquest debat, ultra els membres catalans del Patronat, també feia costat a la posició catalana Domingo Barnés.

Però les intervencions d'August Pi i Sunyer no acaben aquí. Des del 1933 trobem a les actes de les sessions paraules concernents a pressupostos, a la seva preocupació perquè les lliçons teòriques no quedin marginades en benefici de les pràctiques, a la formació física dels estudiants. En aquest sentit proposa la creació d'una fitxa fisiològica dels atletes universitaris. Intervé així mateix en la creació d'una editorial universitària, i exposa el risc, de cara al pressupost, de la contractació d'un excés de professorat. Aquest punt assenyalava un dels moments dif-

cils de la seva permanència en el Patronat. La provisió de places de professors podia fer-se per designació del Patronat, a proposta de les Facultats, o per concurs. August Pi i Sunyer és fervent partidari del concurs. Cal no oblidar que aquí hi jugaven factors d'honestedat humana i professional. El germà més jove d'August Pi i Sunyer, Santiago, sortosament avui entre nosaltres, presidint aquest acte, va romandre com a subsecretari del Ministeri durant tota la gestació de l'Estatut Universitari. Àdhuc va redactar el preàmbul. Els fills d'August Pi i Sunyer eren ja universitaris investigadors amb possibilitats d'accedir al professorat. Però August Pi i Sunyer preferia el concurs a la designació directa, perquè així es feia possible el nomenament per mèrits i no per altres motius familiars o d'equip. És a dir fugia de tot vestigi de nepotisme. Tan a la valenta s'ho va prendre que consta en l'acta del 23 de maig de 1934 la seva decisió de dimitir si no s'accepta la modalitat del concurs. «D'altra forma —diu— es barra el pas als seus germans i fills.» Però els companys de Patronat no accepten la seva tesi i anuncien també la dimissió si ho fa August Pi i Sunyer.

Encara el 1938, en ocasió d'una absència del rector Bosch Gimpera, amb dificultat de retorn, August Pi i Sunyer va ésser nomenat rector de la Universitat Autònoma. Potser fou en aquests moments que intervingué prop del president del consell de ministres, Negrín, perquè fossin alliberats uns professors de la Universitat que havien estat detinguts per motivacions polítiques. Sabem que Negrín sentia uns gran respecte i admiració per August Pi i Sunyer. Però no deixava d'ésser una valentia en aquells moments intervenir en favor de qualsevol persona suspecte de no adhesió a la República.

Fins aquí la referència concreta a les intervencions d'August Pi i Sunyer. Cal recordar que el Patronat pogué actuar des del 1933 fins els fets d'octubre de 1934. Després s'interromperen les seves tasques fins el febrer de 1936, amb el triomf de les esquerres a les eleccions generals. Durant l'any i tres o quatre mesos de suspensió la universitat no deixà d'ésser autònoma, però, suspès el Patronat, fou regida per un comissari del govern de Madrid, Prieto Bances, qui es comportà amb dignitat. Això vol dir que de l'actuació del Patronat, entre el 1933 i part del 1934 i després, des del febrer de 1936, fou curta, interrompuda per l'anomenat bienni negre i alterada durant la guerra per absència quasi total de membres no catalans. La tasca però fou immensa. El canvi registrat a la Universitat de Barcelona, fou extraordinari. Pedagògicament, administrativament i fins físicament, la renovació universitària fou d'una espectacularitat aparatosa. La presència d'intel·lectuals i científics catalans, castellans i estrangers, que fins aleshores havien quedat marginats, es féu notòria. La dinàmica universitària adquirí una

intensitat i una força que transcendeix la universitat mateixa i inicià aquella desitjada relació universitat-societat. En poc temps fou possible aquella transformació gràcies, sobretot, als qui com August Pi i Sunyer duïen la imatge de la renovació des de feia quinze o vint anys. Gràcies també als qui com Joaquim Xirau i Pere Bosch-Gimpera havien rebut l'alè del grup de la Institución Libre de Enseñanza de Madrid i sentien la influència de Manuel Bartolomé Cossío, successor de Francisco Giner de los Ríos. Però ara és moment de recordar els qui des de Catalunya anaren gestant la nova universitat i la feren possible amb llurs projectes primer, i amb llurs actuacions després. Entre aquests la figura d'August Pi i Sunyer adquireix un relleu singular per la seva intel·ligència, per la seva tenacitat, per la solidesa de les seves intervencions i per l'aurèola de prestigi de la seva personalitat humana i científica. Al costat dels més joves i més actius Antoni Trias i Pujol, Pere Bosch Gimpera, Joaquim Balcells, la figura d'August Pi i Sunyer recorda la dels *venerables* que no sols ho són per la veterania i el prestigi adquirit sinó per la seguretat d'uns criteris i per la irradiació d'una influència que recolza en la seriositat i solvència d'una actitud intel·ligent i digna. Per descomptat August Pi i Sunyer ha deixat una empremta inesborrable en la història de la universitat catalana. I com que la universitat és un dels signes de maduresa i de dinàmica constructiva d'un poble, el seu nom cal situar-lo en primera línia sempre que calgui enaltir els homes que contribuïren al redreçament de Catalunya. Una vegada més, que el seu record ens acompanyi.